

**Житомирський державний університет імені І. Франка
Навчально-науковий інститут філології та журналістики
Кафедра теорії та історії світової літератури**

ПОЛІЛОГ

№ 1

**Науково-публіцистичний
студентсько-викладацький збірник**

Засновано у 2013 р.

**Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І. Франка
2013**

УДК 82–92 : 82.09

Головний редактор

Володимир Єршов, доктор філологічних наук

Відповідальний секретар

Ольга Коржовська, кандидат філологічних наук

Редакційна колегія:

Галина Бондаренко, кандидат філологічних наук

Галина Соболевська, кандидат філологічних наук

Наталія Астрахан, кандидат філологічних наук

Зоя Ржевська, старший викладач

Вікторія Білявська, асистент

Катерина Мельник, асистент

Верстка, технічне редагування

Жанна Ганько

Затверджено на засіданні
кафедри теорії та історії світової літератури
(протокол № 9 від 30 травня 2013 р.)

Державна реєстраційна служба України. Свідоцтво про державну
реєстрацію друкованого засобу масової інформації:
Серія ЖТ № 184/561-Р від 04.04.2013 р.

ISSN 2311-1844

Адреса редколегії:

Житомирський державний університет імені Івана Франка.
10008. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, корп. 4, ауд 503.
e-mail кафедри: zar.liter@gmail.com

© «Полілог», 2013.

ISSN 2311-1844

З М І С Т

Володимир ЄРШОВ. СЛОВО ВІД РЕДАКТОРА	5
---	---

ЕЙДОС ЗАРУБІЖНОГО

ТЕКСТУ

Петро БІЛОУС

ЛІКУВАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРИ	9
--	---

Анастасія БІЛОУС

РОМАН КАРЕЛА ЧАПЕКА «ВІЙНА З САЛАМАНДРАМИ» ЯК ЖАНР РОМАНУ-ПЕРЕСТОРОГИ	12
---	----

Юлія БІЛОШИЦЬКА

ОБРАЗ БУНТІВНОЇ ЛЮДИНИ В ПОВІСТІ ДЖЕРОМА СЕЛІНДЖЕРА «НАД ПРИРВОЮ У ЖИТІ»	18
--	----

Юлія БОЙКО

ЛИЦАРСЬКИЙ РОМАН «ТРИСТАН ТА ІЗОЛЬДА»: СВОЕРІДНІСТЬ ОБРАЗНОЇ СИСТЕМИ	26
--	----

Наталія БОРИСЕНКО

ОСОБЕННОСТИ ИНТЕРПРЕТАЦИИ ФАУСТОВСКОГО СЮЖЕТА В РОМАНЕ ТОМАСА МАННА «ДОКТОР ФАУСТУС»	35
---	----

Зоряна ГОЛОВЕЦЬКА

ПРОБЛЕМА АВТОРА ТА ЧИТАЧА ЛІТЕРАТУРНОГО ТВОРУ В РОМАНІ МИХАЙЛА БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»	41
---	----

Анна ГУБАРЕВА

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ МОТИВОВ ЕМОЦИОННОГО СТАНУ ГОЛОВНИХ ГЕРОІВ У МІСТЕРІІ Д. Н. Г. БАЙРОНА «КАЙН»	50
---	----

Надія ЗАБОЛОЦЬКА

БІБЛІЙНІ РЕМІНІСЦЕНЦІЇ В РОМАНІ МИХАЙЛА БУЛГАКОВА «МАЙСТЕР І МАРГАРИТА»	57
---	----

Анастасія ЛАВРОВА

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ДИЯВОЛА: ВІД ТЕОЛОГІЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ДО ХУДОЖНЬОЇ ПРАКТИКИ	66
---	----

Анастасія ЦЕРКОВНА

СИМВОЛІКА СМЕРТІ У ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЕДГАРА АЛЛАНА ПО	73
---	----

У ПРОСТОРІ ВОЛИНСЬКОГО ТЕКСТУ

Софія ГУЗЕНКО

«ЖИТЕЙСКИЕ ИСТОРИИ» В. С. КИРИЧАНСКОГО: ПРОБЛЕМАТИКА, СТИЛЬ, ЖАНРОВЫЕ ОСОБЕННОСТИ	79
--	----

Анна ЄВПАК

ХУДОЖНЯ ТВОРЧІСТЬ А. М. ЛІСОВСЬКОГО: ПОЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПОЕЗІЙ	84
---	----

Марія ЕСАУЛОВА

ЛИРИЧЕСКИЙ ПОРТРЕТ ЖЕНЩИНЫ В ТВОРЧЕСТВЕ Г. Ф. БОНДАРЕНКО	91
---	----

Юліана КАЦЕМБА

ХУДОЖНЯ ПАРАДИГМА ІНШОСТІ В «ЧОРНІЙ РАДІ» П. КУЛІША ТА «СПОГАДАХ СОПЛІЦИ» Г. ЖЕВУСЬКОГО	98
--	----

Ірина СТАРОВОЙТ

ХУДОЖНЯ ПРОЗА

Г. М. ЦИМБАЛЮКА: ПРОБЛЕМАТИКА
ТА ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ ЗБІРКИ
«ЦІНА ПЕЧАЛІ») 103**Аліна СТРОЦЬКА**ТИПОЛОГІЯ ТА СИСТЕМА ОБРАЗІВ
ВОЛИНСЬКИХ ГАВЕНД МІХАЛА
ЧАЙКОВСЬКОГО «ЗИМОВА НІЧ.
СПОГАДИ З ГАЛЬЧИНА»,
«ОСІННІЙ ДЕНЬ. СПОГАДИ З
ГАЛЬЧИНА» ТА «САВЕЛІЙ.
ПОЛКОВІ СПОГАДИ» 109**СОБОР МУЗ:
ПОЕТИЧНА СТОРІНКА****Володимир БІЛОБРОВЕЦЬ** 115**Галина БОНДАРЕНКО** 116**Ольга ГАВРИЛОВА** 117**Надія ЗАБОЛОЦЬКА** 118**Ольга КОРЖОВСЬКА** 119**Ольга КУЧУК** 120**Антон ЛІСОВСЬКИЙ** 121**Лілія МАСАН** 122**Юлія МАРТИНЕНКО** 123**Катерина МЕЛЬНИК** 124**Ксенія МУЗИЧЕНКО** 125**Марія РОЗБІЦЬКА** 126**Леся САВЧУК** 127**Аксінья СІНЬКО** 128**Віра СМОЛЯР** 129**Марина СУПРУНЕНКО** 130**Микола ТИМОЩУК** 131**Марія ХОМЧУК** 132**Даша ШАБАЛІНА** 133**Надія ШАНЮК** 134**Марія ШОМКО** 135**Леся ЯНЧЕВСЬКА** 136**5-й ПОВЕРХ****Вікторія БІЛЯВСЬКА**ОБ'ЄДНАНІ ІМЕНЕМ ЮЗЕФА ІГНАЦІЯ
КРАШЕВСЬКОГО 138**PERCONTATIO:
ІНТЕРВ'Ю****Катерина МЕЛЬНИК.**«ПО СЕКРЕТУ» З ОЛЬГОЮ
КОРЖОВСЬКОЮ.*Percontatio* 141**ХРОНІКА КАФЕДРИ**

2011 – 2013 рр. 147

Аліна Строцька,
учениця Житомирської міської гімназії № 3,

Педагогічний керівник:
Л. В. Венгровська,
вчитель Житомирської міської гімназії № 3,

Науковий керівник:
В. О. Єршов,
доктор філологічних наук, професор

ТИПОЛОГІЯ ТА СИСТЕМА ОБРАЗІВ ВОЛИНСЬКИХ ҐАВЕНД МІХАЛА ЧАЙКОВСЬКОГО «ЗИМОВА НІЧ. СПОГАДИ З ГАЛЬЧИНА», «ОСІННІЙ ДЕНЬ. СПОГАДИ З ГАЛЬЧИНА» ТА «САВЕЛІЙ. ПОЛКОВІ СПОГАДИ»

У статті на основі аналізу ґавенд *«Zimowa noc. Wspomnienia z Halczyńca»*, *«Dzień jesienny. Wspomnienia z Halczyńca»*, *«Sawelej. Wspomnienia pulkowe»* польського письменника Міхала Чайковського розглядаються особливості типології та образної системи волинських ґавенд, що увійшли до збірки *«Gawędy»*.

Яскравим жанровим явищем польського романтизму можна назвати ґавенду, оригінальний жанр польської епічної літератури, оснований на спогадах про недалеке минуле звичайного життя. Спогади представляються як такі, що відбулись насправді і переказані свідками тих подій [7, с. 116]. Поетика ґавенди межує з мемуарами і сповіддю, історичним оповіданням і билиною, фактичним і міфологізованим, епічним, індивідуалізованим сприйняттям світу. Волинську ґавенду в середині ХІХ ст. творили представники «української школи» [1, с. 549–589] Г. Жевуський, Г. Олізар, М. Чайковський – автор ґавенд «Савелій. Полкові спогади», «Зимова ніч. Спогади з Гальчина» та «Осінній день. Спогади з Гальчина» увійшли до збірки «Ґавенди» (Париж, 1840). В цих невеликих за обсягом творах, відомий письменник осмислює проблеми патріотизму, обов'язку, честі, в них містяться ностальгічні згадки про минувшину, що тішили серця польських емігрантів.

Мета статті полягає у висвітленні принципів групування образів та визначенні засобів їх створення у волинських ґавендах М. Чайковського «Зимова ніч. Спогади з Гальчина», «Осінній день. Спогади з Гальчина», що презентують морально-побутовий напрям автобіографічних спогадів із часів молодості М. Чайковського, та у ґавенді «Савелій. Полкові спогади», яка тяжіє до суб'єктивно-щоденникових жанрів.

Основою для узагальнення та систематизації досліджуваного питання послужили першоджерела та праці українських (В. Гнатюка, О. Астаф'єва, В. Єршова, Р. Радишевського, М. Брацької, Н. Цьолик) та польських (М. Квапішевського, А. Фабіановського, Я. Худзіковської)

дослідників, що присвячені аналізу творчості М. Чайковського.

У волинських ґавендах М. Чайковського в полі зору автора всі верстви і прошарки повітового населення: шляхтичі, міщани і селяни, державні службовці й клірики, українці, росіяни, литвини [2, с. 541]. Письменник прискіплює спостерігати за життям, художньо його відтворює. Більшість образів – сучасники автора з характерними моральними рисами. Прямі асоціації з реальними постатями мають на меті викликати ефект достовірності, правдоподібності, довіри до художньої дії, що відповідає структурі у художньому творі [2, с. 532]. Художньою особливістю волинських ґавенд М. Чайковського є створення збірного образу волинян з їх неповторним характером, уявленням про предметний і навколишній світ, етикетом і портретом [2, с. 542].

У ґавенді «Осінній день. Спогади з Гальчина» зустрічаємося з багатьма представниками шляхетського середовища Волині: Яном Омецинським, Йозефом Сосніцьким, Францішком Грудзінським, Антонієм Топчевським, Ігнацієм Струмилом, Каролем Ружицьким та іншими, яких об'єднують приятельські та сусідські стосунки, а ще – пристрасне захоплення полюванням. Спомини про них воскрешають образи людей, з якими розлучило життя, давно минулі картини шляхетського побуту, які були дорогими не тільки героям твору, але й авторові. Яскравим і експресивним виявляється зображення епізодичного персонажа ґавенди доїжджачого Максимка, що «на шкапі пер за псами: без шапки, в подертому об гілляки на клапті одязі, з подряпаним обличчям, розтріпаним волоссям і, ляскаючи батоном, горлав, женучи собак; аж душа раділа від цього полювання, аж кров закипала в жилах» [5, с. 262]. Цей герой є втіленням мисливського запалу, того захоплення полюванням, що було невід'ємною традицією шляхетського життя.

Сюжети ґавенд М. Чайковського не дозволяють говорити про однорідність його героїв. Особливої уваги потребують різноманітні нетипові фігури, диваки, міфічні постаті. Одним з таких нетипових героїв був оповідач з ґавенди «Зимова ніч. Спогади з Гальчина» ксьондз Яцек. «Ксьондз Яцек, збирач пожертв з Чуднова, <...> був неоціненною людиною, ідеальним, благочестивим, богобоязним монахом; у чужі справи він ніколи не втручався, а своїх пильнував. Вмів налагоджувати фортепіано, бо, перш ніж стати збирачем пожертв, був органістом, володів таємницями знищення бліх та блощиць, приготування різноманітних видів варення та горілки, і ще багато чого. Гостинці привозив: жінкам кошики з квітами, дітям пряничних півників або коників з позолоченими голівками. Був таким, що міг з вояком воювати, з мисливцем полювати, з ледарем грати та ще й пляшку осушити. Під час кожної пожертви баранів, ялівків, сліпих коней, кабанів, мед, солонину, збіжжя нагороджував для кляштору, не забуваючи і про гроші. <...> Ксьондза Яцека всюди любили і всюди з нетерпінням чекали» [4, с. 244]. Абсолютною протилежністю чуднівському ксьондзові був парох з Бичової, корисливий та безчесний якого викрив пан Шашкевич.

Особливе місце у волинських ґавендах М. Чайковського займає образ волинського шляхтича та сарматських традицій. Позиція автора є

неоднозначною стосовно героя: з одного боку, бачимо пересічне середовище, а з іншого, – переконання в протилежному, що шляхта є своєрідним ідеалом [3, с. 11]. До когорти шляхтичів-диваків, що стають героями ґавендок, відноситься маршалок з Бичової пан Шашкевич. За його дивними вчинками криється намагання пізнати людину, перевірити її чи покарати за безчесність. З тих випробувань, які влаштовував пан маршалок, з гідністю вийшли ксьондз Яцек, сусід поміщика з Бичової маршалок Боровський, француз Бігер. Вони належать до кола тих героїв, що здатні на ділі довести вірність своєму слову та допомогти у скрутну хвилину. Перевірки Шашкевича на людську гідність не витримують пан Станіслав, наречений його сестри Людвіки, який покинув її напризволяще за першої ж небезпеки, безчесний полковник Шварцберг, злодюжка-парох [4, с. 241–258].

Біль і співчуття викликає безсловесна покора російського солдата Савелія, героя ґавенди «Савелій. Полкові спогади», так званої «маленької людини», мешканця чи то Тамбовської, чи то Саратовської губернії, людини приниженої, морально розтоптаной, «злеліяної і навченої палицями» [6, с. 210]. Цікавою є нарація ґавенди, основні події якої відбуваються на Волині під час повстання 1830 року. Розповідь про них від імені Савелія російському генералові Левашову обрамляється розповіддю про трагічну долю самого Савелія, безпосереднього учасника цих подій. Незвичайною є форма розповіді про повстання, вкладає в уста солдата Савелія, котрий, потрапивши до рук російського генерала, вирішив виправдати не себе, а свого пана, Міхала Грудзінського, учасника повстання, прихильність до якого «додала йому кмітливості і розв'язала язика» [6, с. 212] вперше за час двадцятип'ятирічної служби. Вражає географія подій, простежена в розповіді московського рекрута: Поділля, Волинь (Кікішівка, Фредрів, Бистрик, Терехове, Чуднів, Молочки), Королівство Польське, береги Вісли, Варшава, Галичина – все це героїчний художній простір, на фоні якого розгортаються історичні події. Емоційно забарвлена розповідь російського солдата, буцімто змушеного разом зі своїм паном знаходитись у війську повстанців і воювати проти свого ж царя, дає можливість зрозуміти, з якою відвагою воювали повстанці: «Пішли ми і йшли. Під Чудновом здибали наших, царських солдатів, а Ружицький наказав їх бити. Ми підскачили, били і побили-таки наших; прийшли під Молочки і знову били наших, прийшли під Тизице і знов-таки наших побили. Вийшли до Королівства Польського, як вони його називали, і там знову розгромили наших доценту. Рубали, били й били: аж дивно» [6, с. 213–214]. М. Чайковський також був у кінному загоні К. Ружицького, що на дев'яносто відсотків складався з селян, брав участь в переможній битві під Молочками (Чуднівський район Житомирської області). Полк К. Ружицького, дійшовши до Межириччя Корецького, перейшов Буг, з'єднавшись з армією генерала Шептицького, рушив до Парижу, куди прибув у серпні 1832 р. [2, с. 519].

У ґавенді «Савелій. Полкові спогади» відсутні описи природи і зовнішності героїв, головним у ній є жива розповідь, у якій рефреном

звучать лише два слова: «слухаюсь» і «що накажете?» що стали сенсом життя героя твору, що за двадцять п'ять років «безпорочної» служби цареві пройшла шлях рекрута від Аустерліца до Парижа, і шлях арештанта від Житомира до Сибіру. «Шістдесятирічний чоловік у солдатському плащику після двадцятип'ятилітньої служби двом царям, копався по снігових заметах, а наглядачі в кожухах, їдучи на конях, гнали його, як бидло якесь, і він не ремствував, не опирався їхній волі, тільки повторював: «Слухаюсь». За Перм'ю упав на поштовім шляху і піднятися не міг. Донський козак, що був при арештантах, потягнув його кілька разів нагаєм. Він зробив останнє зусилля, щоб піднятися, і вимовив: «Слухаюсь». І з тим словом життя в ньому завмерло, очі закотились, закрістивало тіло. Старшина донців розповів, що арештанти скинули з дороги тіло в сніг. І здалось, що всі члени цього змерзлого тіла хруснули щось подібне до «слухаюсь» [6, с. 216].

Однозначність у побудові художніх образів, прямолинійність характеристик героїв волинських ґавенд є нетиповою для літератури романтизму. Та саме це є виявом особистої позиції автора, що притаманно суб'єктивно-щоденниковим жанрам, до яких належать гальчинські ґавенди.

Важливе місце у розкритті художнього образу відіграє портретна характеристика. Але у волинських ґавендах М. Чайковського описи портретів персонажів є дуже поодинокими. Елементи портретної характеристики використовуються письменником лише для того, щоб надати карикатурного змісту деяким персонажам, що не заслужили поваги позитивних героїв. Портретна характеристика допомагає підкреслити манірність австрійського графа Коровацького. Збираючись на бал до панів Потоцьких з Пасічної, що знаходилась на межі Волині та Поділля, «граф того дня одягався аж сім годин» і «виглядав так: світло-тілесні обтягнуті й короткі до колін штани, панчохи були шовкові, пов'язані біля колін з пишною фантазією, лаковані черевики застібались золотистою пряжкою. Жилет з рожевого атласу, ґаптований золотом з графським гербом, біла хустка була сильно накрохмалена й зав'язана метеликом на манишці, скріпленій золотими сфінксами з очима діамантовими, рубіновими і смарагдовими, зелений фрак розцяцькований, як папуга, з золотистими матовими ґудзиками, на жилетці ланцюжки від годинника і від лорнету, багато печаток і різноманітних карток, на пальцях перстень з печаткою і багато інших каблучок, а також біленькі рукавички. Волосся завите, як тоді було помодному, і прибране під капелюх. Я запам'ятав ще, що при фраку він мав орденську стрічку і хрестик з божого гробу [4, с. 250].

Не менш яскравим виявляється опис зовнішності волинського Дон Кіхота Ахматовича, трагікомічного героя з ґавенди «Осінній день. Спогади з Гальчина»: «На волохатому, дуже кощавому коні, з величезним списом в руці гнався лицар Дон Кіхот, одягнений в яскраво-червону чумарку, обшиту позументом, позолота на якому так полиняла, що неможливо було визначити, його кольору, в штани з лосиної шкіри. Чоботи з острогами, що діставали коневі до пахвин, сягали вище колін, а носики їх були загнуті, як хвіст у мопса. Червоний жилет був з жовто-

гарячою окантовкою. На голові мав шапку з собачого хутра, прикрашену перами страуса, гусака, марабу, квітами, заплетеними косичками, стрічками, шнурками, бусинками. При боці – довгий, на два лікті, меч, за поясом – чотири пістолі та кинджал, на гачку біля сидла причеплена рушниця-яничарка; в правій руці тримав списа, що був принаймні ліктив з десять завдовжки, до якого замість прапорця була прив'язана велика червона хустка, зроблена з козячого пуху.

Сам був високий, як велетень» [5, с. 264]. Мішанина деталей його одягу свідчить про бентежність душі героя. Прагнення лицарського подвигу, намагання знищити кривду та зло, любов до батьківщини, гордість та хвора уява примхливо поєднались в його свідомості. Та хоча й поодинокі груші йому здавались зачарованими лицарями, хитрощі і підступи, людське лицемірство, блазенство та манірність він розпізнавав дуже швидко і ставав до боротьби з ними. Ахматович, оборонець жінок і знедолених, викриває святенництво багатого пана, який, будучи дуже побожним, не боявся Бога обдирати своїх кріпаків. «Вигониш сатану з інших, вижени-но його і з себе», – каже Ахматович панові, що намагався вигнати злого духа з хворої доньки свого економа, замість того, щоб віддати йому гроші, які той би використав на лікування. Волинський Дон Кіхот М. Чайковського багато в чому схожий на героя Сервантеса. Але Ахматович не тільки має намір викорінювати зло, як іспанський лицар, а й дієво це робить. Як у випадку з паном-екзорцистом: негайно змусив його заплатити чотири тисячі, які той заборгував.

Особливе місце у волинських ґавендах посідає образ автора, який є представником волинського шляхетського середовища. Він кохається в полюванні, веселій розмові, народному гуморі; досконало знає історію свого краю, його топографію, генеалогію шляхетських родів Волині. Це особистість, що має чітко визначену життєву позицію, і тому його герої вирізняються тенденційністю і прямолінійністю характеристик.

Таким чином в результаті аналізу волинських ґавенд М. Чайковського було з'ясовано, що тенденційність і прямолінійність образних характеристик дозволяє зрозуміти особисте ставлення автора до шляхетських проблем честі, обов'язку, патріотизму. Автор у волинських ґавендах створює збірний образ волинян, серед яких представники шляхетських родин. Героями творів М. Чайковського стають своєрідні особистості, з притаманними їм позитивними чи негативними рисами, незалежно від етнічної приналежності. У гальчинських ґавендах митець представив героїв різних епох, вигаданих і зображених реалістично.

А. Строчкая. Типология и система образов воыньских гавенд Михала Чайковского «Зимняя ночь. Воспоминания из Гальчина», «Осенний день. Воспоминания из Гальчина» и «Савелий. Полковые воспоминания»

В статье на основе анализа гавенд «Zimowa noc. Wspomnienia z Halczyńca», «Dzień jesienny. Wspomnienia z Halczyńca», «Sawelej. Wspomnienia pulkowe» польского писателя Михала Чайковского рассматриваются особенности типологии и образной системы воыньских гавенд, что вошли в сборник «Gawędy».

A. Strocka. Typology and System of Characters of Volhynia of Mihal Tchaikovsky «Winter Night. Remembrances from Galchin», «Autumn Day. Remembrances from Galchin» and «Saveliy. Regimental Remembrances»

In the article on the basis of analysis of гавенд "Zimowa noc. Wspomnienia z Halczyńca", "Dzień jesienny. Wspomnienia z Halczyńca", "Sawelej. Wspomnienia pulkowe" of the Polish writer Михала Tchaikovsky is examined to the feature of typology and vivid system of Volhynia гавенд, that entered collection of "Gawędy".

Список використаної літератури

1. Гнатюк В. Українсько-польська правобережна романтична література. Вибрані праці / Відпов. ред., упорядн. та автор передмови Р. П. Радишевський. – К. : МП «Леся», 2009. – 636 с.
2. Ершов В. О. Польська література Волині доби романтизму: генеалогія мемуаристичності. – Житомир : Полісся, 2008. – 624 с.
3. Цюлик Н. Історія та міф у творчості Міхала Чайковського: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.01.03 «Література слов'янських народів» / Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2011. – 20 с.
4. Czajkowski M. Zimowa noc. Wspomnienia z Halczyńca // Czajkowski M. Piśma. – T. III. Powieści kozackie. Gawędy. – Lipsk : F. A. Brockhaus, 1863. – 293 s. – S. 241–258.
5. Czajkowski M. Dzień jesienny. Wspomnienia z Halczyńca // Czajkowski M. Piśma. – T. III. Powieści kozackie. Gawędy. – Lipsk : F. A. Brockhaus, 1863. – 293 s. – S. 259–272.
6. Czajkowski M. Sawelej. Wspomnienia pulkowe. – Paryż : Wydanie E. Elowickiego i spolki, 1840. – S. 210–216.
7. Słownik rodzajów i gatunków literackich / pod red. G. Gardy i S. Tyneckiej-Makowskiej. – Kraków : Towarzystwo Awtorów i Wydawców Prac Naukowych, 2006. – S. 116–118.

